

مؤلفه‌های امنیت پایدار از منظر قرآن کریم

حیدر سهرابی¹

تاریخ دریافت: 96/03/29
تاریخ پذیرش: 96/12/01

از صفحه 1 تا 26

پژوهشی‌نامه نظم و امنیت انتظامی، سال یازدهم،
شماره اول (پیاپی چهل و یکم)، بهار 1397

چکیده

مقدمه: در قرآن کریم امنیت پایدار به معنای تحقق همه مؤلفه‌های داخلی و خارجی ثبات در جامعه است. در این کتاب آسمانی به نحو گسترده‌ای به موضوع امنیت پایدار پرداخته شده، و در آیه‌های متعدد درباره این مقوله توصیه‌های راهبردی ارائه شده است. بنابراین، پرسش اصلی این پژوهش پیرامون مؤلفه‌های امنیت پایدار در قرآن کریم می‌باشد.

روش: مقاله حاضر با رویکرد کیفی و به روش رویش نظریه‌ها تدوین گردید. به منظور طراحی الگوی مبنایی امنیت پایدار با تأکید بر قرآن کریم، از روش تحلیل محتوای کیفی و تفسیر داده‌های متنی استفاده کردیم. ادبیات تحقیق را به‌وسیله نرم‌افزارهای قرآنی و حدیثی، نهج‌البلاغه، کتاب‌های تفسیری شیعه و اهل سنت و مقاله‌های مرتبط مطالعه کردیم. برای مدیریت منابع مطالعه شده و سازماندهی اطلاعات گردآوری شده از نرم‌افزار سیتاوی و برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی از نرم‌افزار مکس کیودا استفاده نمودیم. در فرایند تولید نظریه زمینه‌ای کُدگذاری باز، کُدگذاری محوری و کُدگذاری انتخابی انجام دادیم.

یافته‌ها: مفهوم امنیت در قرآن کریم شامل مواردی از قبیل امنیت سرزمین، امنیت راه‌ها، ایمنی از آسیب دشمن و... است. با عنایت به اینکه امنیت پایدار پیوستاری گسترده در تمامی حوزه‌های داخلی، خارجی، اعتقادی و عملی است؛ قرآن کریم مؤلفه‌هایی از قبیل ولایت‌پذیری، وحدت، حفظ اسرار نظام، اقتدار حاکم، قاطعیت در مجازات اخلاص‌گران، توان‌بازدارندگی در برابر تهدید خارجی و پاسخ قاطع به تجاوز دشمن را عامل پایداری امنیت معرفی می‌کند.

نتیجه‌گیری: قرآن کریم نسبت به مفهوم امنیت در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی نگاهی جهانشمول دارد، که در آن مصالح نوع بشر تأمین می‌شود. در این نگاه، امنیت پایدار همواره با اقتدار، وحدت، انسجام و استحکام جامعه اسلامی در ابعاد داخلی و خارجی ارتباط دارد. بنابراین هرگونه نابسامانی و ناامنی در یک بُعد، ابعاد دیگر را تحت تأثیر قرار می‌دهد و پایداری امنیت را از بین می‌برد.

کلیدواژه‌ها: امنیت پایدار، امنیت داخلی، امنیت خارجی، تهدیدهای امنیتی، قرآن کریم.

مقدمه

امنیت در لغت به معنای عدم ترس است (ابن منظور، 1379: 21/13). از معانی دیگر امنیت، راحت و آسوده و بی‌بیم گردانیدن است (دهخدا، 1377: 42/3). امنیت در اصطلاح به حالت فراغت نسبی از تهدید یا حمله و یا آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله اطلاق می‌شود. امنیت از ضروری‌ترین نیازهای یک جامعه است (آشوری، 1386: 38). امنیت در گفتمان سلبی بر نبود خطر و تهدیدات استوار است؛ ولی در گفتمان ایجابی به تأمین و تضمین آسایش و آسودگی نظر دارد (نویدینا، 1384: 39). بنابراین اقتدار جامعه اسلامی در هر یک از حوزه‌ها منشأ اقتدار در حوزه‌های دیگر است (دری نجف آبادی، 1379: 283). قرآن کریم خداوند تبارک و تعالی را مایه آرامش و امنیت معرفی می‌نماید: «او خدایی است که معبودی جز او نیست، فرمانروایی است که از هر عیب منزّه است، به کسی ستم نمی‌کند و امنیت‌بخش است...» (الحشر: 23). در این آیه کلمه سلام به معنای کسی است که با سلام و عافیت با تو برخورد می‌کند و با تو جنگ و ستیز ندارد و شر و ضرر نمی‌رساند. همچنین، کلمه مؤمن به معنای کسی است که به تو امنیت می‌دهد و تو را در امان خود حفظ می‌کند (طباطبایی، 1390: 383/19). پیامبر اعظم (ص) امنیت را یکی از دو نعمت مجهول معرفی می‌کند که افراد تا زمانی که از آن برخوردارند، اهمیتش را درک نمی‌کنند. ایشان می‌فرماید: «نِعْمَتَانِ مَجْهُولَتَانِ الْأَمْنُ وَ الْعَافِيَةُ» (فتال نیشابوری، 1375: 472/2). همچنین در بحار الأنوار این حدیث به صورت «نِعْمَتَانِ مَكْفُورَتَانِ الْأَمْنُ وَ الْعَافِيَةُ» (مجلسی، 1379: 170/78) آمده است. از نظر امیرمؤمنان علی (ع) حکومت بدون تأمین امنیت از درجه ارزش ساقط است. ابن عباس می‌گوید: «در سرزمین ذی‌قار خدمت امیرمؤمنان (ع) رفتم، که داشت کفش خود را پینه می‌زد. تا مرا دید، فرمود: قیمت این کفش چقدر است؟ گفتم بهایی ندارد. فرمود: به خدا سوگند، همین کفش بی‌ارزش نزد من از حکومت بر شما محبوب‌تر است؛ مگر آنکه حقی را با آن بپا دارم، یا باطلی را دفع نمایم» (نهج البلاغه: خطبه 33). حضرت علی (ع) معتقد بود که زمامدار باید در تأمین امنیت آحاد جامعه تلاش کند و برای احقاق حق و دفع باطل گام بردارد. ایشان درباره ضرورت وجود نظام‌های سیاسی برای استقرار امنیت و احقاق حق مظلومان می‌فرماید: «مردم به زمامداری نیک یا بد نیازمندند، تا مؤمنان در سایه تدبیر او به کار مشغول شوند و کافران هم بهره‌مند گردند،

و خداوند در سایه آن افراد را به اجل‌شان برساند. به وسیله حکومت بیت‌المال جمع‌آوری شود، با دشمنان مبارزه شود، جاده‌ها امن، و حق ضعیفان از نیرومندان گرفته شود. نیکوکاران در رفاه، و جامعه از بدکاران، در امان باشد» (نهج‌البلاغه، خطبه 40). همان‌گونه که ملاحظه می‌کنید، تمامی مؤلفه‌های گفته شده در این کلام گهربار نشان از اهتمام ایشان به تأمین امنیت برای نهادینه کردن حق و عدالت در جامعه دارد. قرآن کریم به عنوان بالاترین قانون دین اسلام و نسخه‌ای جامع برای همه زمان‌ها و مکان‌ها که تمامی نیازهای دنیوی و اخروی بشر را مدنظر قرار داده است، نسبت به موضوع امنیت همه‌جانبه و پایدار توجه ویژه‌ای داشته و در آیه‌های متعدد اهمیت این موضوع را به مخاطبان خود یادآوری نموده است.

بررسی‌های به عمل آمده در منابع کتابخانه‌ای نشانگر آن است که تاکنون امنیت پایدار در قرآن کریم به عنوان یک مبحث مستقل مورد بررسی قرار نگرفته است. بنابراین با عنایت به اهمیت موضوع در عصر حاضر، تحقیق درباره این مقوله در آموزه‌های مترقی قرآن کریم می‌تواند الگویی مناسب برای استقرار امنیت و مواجهه با ناامنی پیش‌روی تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران قرار دهد. بنابراین پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به سؤالات زیر است:

1- مؤلفه‌های امنیت پایدار از نظر قرآن کریم کدام است؟

2- الگوی امنیت پایدار در چارچوب نظری قرآن کریم چگونه است؟

پیشینه و مبانی نظری

پیشینه

عبدالله السمان (1357) در کتاب «اسلام و امنیت جهانی» به مبحث امنیت سیاسی در اسلام پرداخته است. در این کتاب مسائلی از قبیل امنیت ملی، عدالت اجتماعی و جنبه‌های اسلامی و مذهبی آن و همچنین تأکید قرآن کریم بر امنیت مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

محمد عماره (1383) در کتاب «امنیت اجتماعی در اسلام» به موضوع امنیت در حوزه امور اجتماعی از دیدگاه اسلام پرداخته است. این کتاب که در حوزه جامعه‌شناسی

اسلامی نگاشته شده است، مسائلی از قبیل لزوم تجدید حیات فکری در حوزه‌های مختلف از جمله امنیت را مورد بررسی قرار داده است.

زاهد هاشمیان فرد (1388) در کتاب «امنیت در اسلام» به جنبه‌های اسلامی و مذهبی امنیت و ابعاد مختلف آن در حیات فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اخلاقی انسان پرداخته است. در این کتاب جایگاه امنیت در قرآن کریم مورد بررسی قرار گرفته است.

مصطفی منجود (1417ق) در کتاب «الأبعاد السياسية لمفهوم الأمن فی الإسلام» به موضوعاتی از قبیل ساختار فکری مفهوم امنیت و نظر قرآن کریم در این باره پرداخته است. نویسندگان در این کتاب رویکردهای امنیتی در حوزه‌های امنیت داخلی و تعاملات خارجی با دیگر کشورها را از نظر اسلام بررسی کرده است.

علی حمزه‌پور (1391) در مقاله‌ای با عنوان «مؤلفه‌های نظریه امنیت پایدار در اسلام» به بررسی موضوع امنیت پایدار در قرآن کریم پرداخته است. در این مقاله مفهوم امنیت، منشأ و منابع تولید امنیت، هدف از تأمین امنیت و روش تحصیل امنیت به شیوه‌ای توصیفی بیان شده است.

پیشینه تحقیق حاکی از آن است که وجه مشترک همه فعالیت‌های علمی انجام شده در حوزه امنیت از دیدگاه اسلام، نگاه کلی‌نگر به موضوع است. در این فرایند، تحقیق علمی قابل توجهی که امنیت پایدار را از منظر قرآن کریم به صورت ویژه مورد توجه قرار داده باشد، یافت نشد. بنابراین با اذعان به اینکه پیشینه تحقیق اهمیت موضوع امنیت را در منابع اسلامی نشان می‌دهد، از خلأ موجود در این زمینه و لزوم نگاه تخصصی به مبحث امنیت پایدار در قرآن کریم حکایت دارد.

مبانی نظری

امنیت در مکتب‌های مختلف به شیوه‌های گوناگون تعریف می‌شود. از دیدگاه رئالیسم، دولت‌ها منشأ اصلی تهدید بوده و مسئول اولیه برقراری امنیت به حساب می‌آیند. بنابراین امنیت ملی در قالب محافظت از دولت در مقابل تهدیدهای خارجی مصداق می‌یابد. در این نظریه دولت‌ها مهم‌ترین متولی تأمین امنیت خود هستند. تهدیدهای امنیتی از ماهیت نظامی برخوردار بوده و تنها روش تأمین امنیت بهره‌مندی

از قدرت نظامی است. از آنجا که هر دولتی به صورت بالقوه هم می‌تواند تجاوزگر باشد و هم ممکن است مورد تجاوز دیگران قرار گیرد، بهترین روش تأمین امنیت، تحقق بازدارندگی‌های متقابل با شکل‌گیری موازنه قدرت است (مکین‌لی و لیتل،¹ 1986: 649). لیبرال‌ها معتقدند که انتقال و تغییر حکومت‌ها زمینه را برای تعریف مجدد مفهوم امنیت فراهم می‌کند. در این فرایند توجه به حقوق بشر، هویت فرهنگی، شرایط اقتصادی و محیط زیست از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این رویکرد بر خلاف نظریه رئالیسم، امنیت از توازن قوا حاصل نمی‌شود؛ بلکه حاصل تضارب آرا در بین لایه‌های حاکمیتی، هم‌سویی قوانین، علایق مشترک توده‌ها و نهادهای بین‌المللی می‌باشد. بنابراین لیبرال‌ها در راستای نهادینه کردن امنیت در جهت خلع سلاح در سطح بین‌المللی تلاش می‌کنند. در این نگاه، مشارکت مردم در سطوح مختلف می‌تواند به خارج کردن امنیت از سیطره دولت به عنوان تنها تأمین‌کننده آن کمک نماید. برای تحقق این مهم، لازم است بسترسازی لازم در قالب مشارکت‌های بین‌المللی صورت پذیرد. (اشمیت،² 2002: 3-22).

امنیت پایدار از دو بُعد اساسی یعنی امنیت داخلی و امنیت خارجی تشکیل می‌شود. امنیت داخلی در دیدگاه سلبی به معنای نبود تهدید داخلی علیه امنیت ملی است. این مقوله در دیدگاه ایجابی علاوه بر متصور نبودن تهدید داخلی، تحقق شرایط مطلوب برای ایجاد فرصت‌های توسعه و پیشرفت در سطح جامعه را شامل می‌شود (مندل،³ 1387: 43). امنیت خارجی وضعیتی است که در آن منافع و ارزش‌های حیاتی یک کشور از قبیل تمامیت سرزمین، زندگی آحاد جامعه و ارزش‌های دینی و ملی در برابر تهدید خارجی حفظ گردد (لیپمن،⁴ 1943: 96). در تبیین مفهوم امنیت پایدار توجه به این نکته حائز اهمیت است که هر جامعه‌ای دارای وجوه اقتصادی، سیاسی، نظامی، اجتماعی، فرهنگی و... است، و امنیت پایدار مستلزم ایجاد امنیت در تمامی وجوه یادشده می‌باشد. قدرت دفاعی قابل اطمینان، توان اقتصادی مطلوب، مشروعیت سیاسی گسترده، ساختار اجتماعی مستحکم و همزیستی مسالمت‌آمیز با دیگر کشورها

1 - Robert. D. Mckinlay; Richard Little

2 - Brian C. Schmidt

3 - Mandel

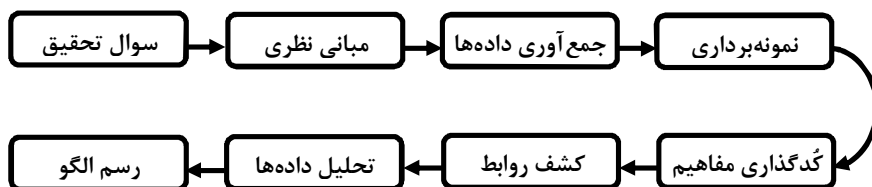
4 - Lippman

مقوله‌هایی هستند که در کنار یکدیگر پایداری امنیت را برای کشور به ارمغان می‌آورند. بنابراین کاستی در نظام حاکمیتی، شکاف داخلی و تمرد توده مردم، آسیب‌پذیری اقتصادی، ناتوانی سیاست خارجی و ضعف بازدارندگی در برابر تهدید خارجی مقوله‌هایی هستند که هر کدام به تنهایی می‌توانند تهدیدی جدی برای پایداری امنیت به حساب آیند. برای روشن‌تر شدن موضوع به این مثال توجه فرمایید: اگر ده‌ها حلقه از یک زنجیر هرکدام قدرت تحمل وزن هزار کیلو را داشته باشند، ولی فقط یک حلقه آن ضعیف باشد و بیش از صد کیلو را تحمل نکند، کل زنجیر قادر به تحمل وزن بیش از صد کیلو نخواهد بود. بنابراین پایداری امنیت یک جامعه به اندازه امنیت ضعیف‌ترین مؤلفه قدرت در آن جامعه است. امنیت از دیدگاه قرآن مفهومی گسترده و عمیق دارد و علاوه بر بُعد دنیوی، امنیت اخروی یعنی ایمنی از عذاب الهی در آخرت را نیز شامل می‌شود. قرآن کریم امنیت را نعمتی از جانب خداوند می‌داند که برای مؤمنان و صالحان منشأ آرامش خواهد بود. خداوند در قرآن می‌فرماید: «آنها که ایمان آوردند و ایمان خود را با ستم نیالودند، ایمنی از برای آنهاست و آنها هدایت‌یافتگانند» (الأ‌نعام: 82). ابن‌کثیر در تفسیر واژه الأ‌من در آیه بالا می‌گوید: «آنان کسانی هستند که عبادت را برای خدای یکتا خالص کرده‌اند و در هیچ چیز به او شرک نمی‌ورزند. آنان همان ایمن‌شدگان در روز قیامت هستند» (ابن‌کثیر، 1426: 263/3). او معتقد است که منظور از امنیت در آیه 82 سوره الأ‌نعام امنیت از عذاب الهی در روز قیامت است. از سوی دیگر، در آیه 55 سوره نور خداوند به مؤمنان وعده حکمرانی روی زمین داده است که مفسران از آن به امنیت در دنیا تعبیر کرده‌اند. تأکید قرآن کریم بر موضوع امنیت و ارتباط بخش زیادی از مباحث فقهی از قبیل حدود، دیات و جهاد با امنیت نشانگر توجه اسلام و قرآن به این مسئله است و پرداختن به این مقوله در سطحی گسترده از اهمیت نهادینه کردن فرهنگ صلح و امنیت در جامعه اسلامی حکایت دارد. با توجه به کاربرد مفهوم امنیت در قرآن کریم در همه ابعاد آن، می‌توان نتیجه گرفت که مقصود قرآن از امنیت، تحقق همه مؤلفه‌های ثبات در جامعه و امنیت پایدار است.

روش‌شناسی

در این پژوهش با توجه به احصای مفاهیم انتزاعی امنیت در کنار مؤلفه‌های مشهود و ملموس، رویکرد کیفی را بر رویکرد کمی ترجیح دادیم. به منظور طراحی الگوی مبنایی امنیت پایدار با تأکید بر قرآن کریم، از روش تحلیل محتوای کیفی برای تفسیر داده‌های متنی استفاده کردیم. در این روش برخلاف روش کمی به جای آزمون نظریه، به نظریه‌پردازی پرداختیم. برای مطالعه ادبیات تحقیق در قرآن کریم و منابع موردنظر، از نرم‌افزارهای قرآنی و حدیثی، نهج‌البلاغه، کتاب‌های تفسیری شیعه و اهل سنت و مقاله‌های داخلی و خارجی مرتبط استفاده کردیم. برای مدیریت منابع مطالعه شده و سازماندهی اطلاعات گردآوری شده از نرم‌افزار سیتاوی¹ و برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی از نرم‌افزار مکس کیودا² استفاده نمودیم. در فرایند تولید نظریه زمینه‌ای از سه نوع کدگذاری تحت عنوان کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده کردیم. در کدگذاری باز مؤلفه‌ها احصا، تفکیک و فرایند مفهوم‌پردازی انجام شد. در کدگذاری محوری با برقراری ارتباط بین مؤلفه‌ها، اطلاعات را به یکدیگر پیوند دادیم. در کدگذاری انتخابی به عنوان آخرین مرحله کدگذاری، مؤلفه‌های اساسی را شناسایی نموده و مؤلفه اصلی را که دیگر مؤلفه‌ها پیرامون آن حرکت می‌کنند و الگوی اصلی را تشکیل می‌دهند، انتخاب کردیم. گفتنی است که در فرایند کدگذاری انتخابی علاوه بر تحلیل محتوای قرآن کریم، مؤلفه‌های امنیت در دو تفسیر معتبر شیعه و اهل سنت تحت عنوان‌های «المیزان فی تفسیر القرآن» و «الجامع لأحكام القرآن» به صورت تطبیقی بررسی شد و مؤلفه‌های نهایی بر اساس تحلیل محتوای قرآن کریم و مطالعه تطبیقی هر مقوله تجميع و تعديل گردید. به‌طور کلی، مراحل انجام تحقیق در قالب نمودار زیر قابل ملاحظه است.

نمودار 1: فرایند تحلیل داده‌ها در این پژوهش

1- Citavi

2- MaxQDA

یافته‌ها

مفهوم امنیت در قرآن کریم به معانی مختلف و با تعبیر و واژه‌های گوناگون بیان شده است. در این بخش برخی از مهم‌ترین مفاهیم قرآنی امنیت را با ذکر شواهد قرآنی بیان می‌کنیم.

امنیت به معنای عدم بیم و هراس: خداوند تبارک و تعالی در برخی از آیه‌های قرآن از امنیت به عدم بیم و هراس تعبیر کرده است. «در آن، نشانه‌های روشن، از جمله مقام ابراهیم است و هر کس داخل آن [= خانه خدا] شود، در امان خواهد بود» (آل عمران: 97). در این آیه منظور از امنیت آن است که هر کس به حریم الهی وارد شود از گزند دیگران در امان خواهد بود. در این خصوص در تفسیر آمده است که: «و در آن [خانه خدا] امنیت وجود دارد برای هر کس که به آن داخل شود» (طباطبایی، 1390: 364/9). خداوند در آیه دیگری از قرآن کریم می‌فرماید: «و میان آنها و شهرهایی که برکت داده بودیم، آبادی‌های آشکاری قرار دادیم و سفر در میان آنها را به‌طور متناسب مقرر داشتیم و به آنان گفتیم: شب‌ها و روزها در این آبادی‌ها با ایمنی سفر کنید» (سبأ: 18). در تفسیر این آیه آمده است که: «آنان از گرسنگی، تشنگی و ظلم دیگران در امان هستند» (الطبری، 1374: 34/7). همچنین در تفسیر الجامع لأحكام القرآن در بیان «أَمِنِينَ» آمده است که: «هراسی به دل نداشته باشید، حتی اگر سفرتان روزها و شب‌های زیادی طول بکشد. تا زمانی که زنده هستید در زمان‌های مختلف سفر کنید که در آن سرزمین امنیت خواهید داشت» (القرطبی، 1364: 289/14-290). از کاربردهای امنیت در مقابل بیم و هراس، در قرآن می‌خوانیم که: «ای موسی! برگرد و نترس، تو در امان هستی» (القصص: 31) و یا در موضع دیگری از قرآن می‌فرماید: «کسی که آنها را از ترس ایمن ساخت» (قریش: 4).

امنیت به معنای اطمینان خاطر: واژه امنیت در برخی از آیه‌ها به معنای اطمینان خاطر آمده است. خداوند در قرآن می‌فرماید: «و اگر [به خاطر جنگ، یا خطر دیگری] بترسید، [نماز را] در حال پیاده یا سواره انجام دهید. اما هنگامی که امنیت خود را باز یافتید، خدا را یاد کنید [= نماز را به صورت معمولی بخوانید]» (البقره: 239). در تفسیر از واژه فِإِذَا أَمِنْتُمْ به طمأنینه و امنیت خاطر تعبیر شده است (القرطبی، 1364:

223/3). همچنین در موضع دیگری از قرآن می‌خوانیم که: «آیا خود را از عذاب کسی که حاکم بر آسمان است در امان می‌دانید که دستور دهد زمین بشکافد و شما را فرو برد...؟» (الملک: 16). در این آیه خداوند تبارک و تعالی بندگان را از اینکه در مقابل عذاب الهی به خود اطمینان خاطر دهند و دچار غفلت شوند، برحذر می‌دارد (قطب، 1378/6: 3641-3640). در قرآن از زبان حضرت یعقوب (ع) می‌خوانیم که: «آیا درباره او به شما اطمینان کنم؟ همان‌گونه که در گذشته درباره برادرش (یوسف) به شما اطمینان کردم؟» (یوسف: 64). در این آیه عبارت «هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمْنُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ» به عدم اطمینان حضرت یعقوب (ع) نسبت به برادران حضرت یوسف (ع) اشاره دارد (القرطبی، 1364: 224/9).

امنیت به معنای پناه دادن و محافظت کردن: از معانی امن و امنیت در قرآن کریم، پناه دادن و محافظت کردن از دیگران است. خدای تبارک و تعالی در این خصوص می‌فرماید: «و اگر یکی از مشرکان از تو پناه خواست، به او پناه ده تا کلام خدا را بشنود. سپس او را به محل امن برسان» (التوبه: 6). آیه بالا متعرض حکم پناه دادن به مشرکان است که پناه‌خواهی می‌کنند (طباطبایی، 1390: 206/9). خداوند در آیه مذکور می‌فرماید: «به مشرکانی که از شما پناه می‌خواهند، پناه بدهید» (طبری، 1374: 75/8-76). در موضع دیگری از قرآن کریم می‌خوانیم که: «و قسم به این شهر امن [= مکه]» (التین: 3). مراد از آوردن نام مکه به عنوان شهر امن این است که هر کس به آن داخل شود، از او محافظت می‌شود و در امان خواهد بود (الزمخشری، 1995: 552/2). همین مفهوم در آیه 97 سوره آل‌عمران نیز آمده است. از پیامبر اعظم (ص) نقل شده است که فرمود: «هر کس به خاطر حفظ جان خویش به دیگری اطمینان کند و پناه ببرد و شخص پناه‌دهنده او را بکشد، من از شخص قاتل بی‌زاری می‌جویم، حتی اگر مقتول کافر باشد» (متقی، 1383: 3365/4). در پایان این بخش لازم به یادآوری است که، بر اساس نظر مفسران، در قرآن از واژه امنیت به امانتداری، قدرت و نیرو، دین، صلح و تصدیق کردن نیز تعبیر شده است (طباطبایی، 1390: ابن‌کثیر، 1426؛ قرطبی، 1364). پس از ذکر مفاهیم قرآنی امنیت، فرایند احصای مؤلفه‌های موردنظر را مرور می‌کنیم.

احصای مؤلفه‌ها: امنیت یکی از محوری‌ترین و اساسی‌ترین عناصر ثبات در جامعه است و خداوند تبارک و تعالی در آیه‌هایی از قرآن کریم بر اهمیت امنیت در ابعاد

مختلف آن تأکید نموده است. در این بخش با بررسی ادبیات موضوع از طریق مطالعه قرآن کریم و مراجعه به تفسیرهای معتبر، مفاهیم و اجزای ناظر به مسأله امنیت در هر آیه را مشخص کردیم و با توجه به نتایج تحلیل محتوای کمی مفاهیم کلیدی مرتبط با سؤال‌های تحقیق، 47 آیه که بیشترین ارتباط را با موضوع داشتند، و تحلیل نهایی داده‌ها را میسر می‌نمودند، انتخاب کردیم. گفتنی است که ریشه «أمن» 879 مرتبه در قرآن کریم به کار رفته است که تمام موارد با انطباق ترجمه و تفسیر آیه‌ها احصا و مورد بررسی قرار گرفت.

جدول 1: مفاهیم امنیت در قرآن کریم

ردیف	ترجمه آیه	آدرس آیه	پیام آیه
1	او برای انجام این کار، برادران نزد پدر آمدند و [پدرجان! چرا تو درباره (برادرمان) یوسف، به ما اطمینان نمی‌کنی؟! در حالی که ما خیرخواه او هستیم!	(یوسف: 11)	اطمینان خاطر و اعتماد
2	گفت: آیا درباره او به شما اطمینان کنم، همان‌گونه که در گذشته درباره برادرش (یوسف) به شما اطمینان کردم؟	(یوسف: 64)	اطمینان خاطر و اعتماد
3	و هنگامی که بر یوسف وارد شدند، او پدر و مادر خود را در آغوش گرفت و گفت: «همگی داخل مصر شوید که انشاءالله در امن و امان خواهید بود.»	(یوسف: 99)	امنیت سرزمین
4	و هنگامی که ابراهیم (ع) عرض کرد: پروردگارا! این سرزمین را محلی امن قرار ده.	(البقره: 126)	امنیت سرزمین
5	خداوند آنچه را به پیامبرش در عالم خواب نشان داد، راست گفت؛ به طور قطع همه شما به خواست خدا وارد مسجدالحرام می‌شوید در نهایت امنیت و در حالی که سرهای خود را تراشیده یا کوتاه کرده‌اید و از هیچ کس ترس و وحشتی ندارید...	(الفتح: 27)	امنیت سرزمین
6	و هنگامی که خانه کعبه را محل بازگشت و مرکز امن برای مردم قرار دادیم...	(البقره: 125)	امنیت سرزمین
7	و قسم به این شهر امن [= مکه]،	(التین: 3)	امنیت سرزمین
8	آنها خانه‌های امن در دل کوه‌ها می‌تراشیدند.	(الحجر: 82)	امنیت سرزمین
9	آیا شما تصوّر می‌کنید همیشه در نهایت امنیت در نعمتهایی که اینجاست می‌مانید،	(الشعراء: 146)	امنیت شرایط زندگی
10	آنها در آنجا هر نوع میوه‌ای را بخواهند در اختیارشان قرار می‌گیرد، و در نهایت امنیت به سر می‌برند!	(الدخان: 55)	امنیت شرایط زندگی
11	عصابت را بیفکن! «هنگامی که (عصا را افکند و) دید همچون ماری با سرعت حرکت می‌کند، ترسید و به عقب برگشت، و حتی پشت سر خود	(القصص: 31)	ایمنی از بیم و ترس

ردیف	ترجمه آیه	آدرس آیه	پیام آیه
	را نگاه نکرد! ندا آمد: «برگرد و ترس، تو در امان هستی!		
12	کسانی که کار نیکی انجام دهند پاداشی بهتر از آن خواهند داشت و آنان از وحشت آن روز در امانند.	(النمل: 89)	ایمنی از بیم و ترس
13	همان کس که آنها را از گرسنگی نجات داد و از ترس و ناامنی ایمن ساخت.	(قریش: 4)	ایمنی از بیم و ترس
14	خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد... و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند...	(النور: 55)	ایمنی از بیم و ترس
15	آیا از این ایمن هستید که در خشکی ابا یک زلزله شدیداً شما را در زمین فرو ببرد...	(الأسراء: 68)	ایمنی از عذاب الهی
16	یا اینکه ایمن هستید که بار دیگر شما را به دریا بازگرداند، و تندباد کوبنده‌ای بر شما بفرستد...	(الأسراء: 69)	ایمنی از عذاب الهی
17	آیا خود را از عذاب کسی که حاکم بر آسمان است در امان می‌دانید که دستور دهد زمین بشکافد و شما را فرو برد...	(الملک: 16)	ایمنی از عذاب الهی
18	یا خود را از عذاب خداوند آسمان در امان می‌دانید که تندبادی پر از سنگریزه بر شما فرستد؟...	(الملک: 17)	ایمنی از عذاب الهی
19	آیا اهل این آبادیها، از این ایمنند که عذاب ما شبانه به سراغ آنها بیاید در حالی که در خواب باشند؟!	(الأعراف: 97)	ایمنی از عذاب الهی
20	چرا که هیچ کس از عذاب پروردگارش در امان نیست،	(المعارج: 28)	ایمنی از عذاب الهی
21	آیا اهل این آبادیها، از این ایمنند که عذاب ما هنگام روز به سراغشان بیاید در حالی که سرگرم بازی هستند؟!	(الأعراف: 98)	ایمنی از عذاب الهی
22	آیا توطئه‌گران از این ایمن گشتند که ممکن است خدا آنها را در زمین فروبرد، و یا مجازات (لهی)، از آن جا که انتظارش را ندارند، به سراغشان آید؟!...	(النحل: 45)	ایمنی از عذاب الهی
23	چگونه من از بتهای شما بترسم؟! در حالی که شما از این نمی‌ترسید که برای خدا، همتایی قرار داده‌اید که هیچ گونه دلیلی درباره آن، بر شما نازل نکرده است! (راست بگویید) کدام یک از این دو دسته (بت‌پرستان و خداپرستان)، شایسته‌تر به ایمنی (از مجازات) هستند اگر می‌دانید؟!	(الأنعام: 81)	ایمنی از عذاب الهی
24	و اگر (به خاطر جنگ، یا خطر دیگری) بترسید، (نماز را) در حال پیاده یا سواره انجام دهید! اما هنگامی که امنیت خود را بازیافتید، خدا را یاد کنید (نماز را به صورت معمولی بخوانید).	(البقره: 239)	ایمنی از آسیب دشمن
25	و هنگامی که خبری از پیروزی یا شکست به آنها برسد، (بدون تحقیق) آن را شایع می‌سازند...	(النساء: 83)	ایمنی از آسیب دشمن

ردیف	ترجمه آیه	آدرس آیه	پیام آیه
26	و حج و عمره را برای خدا به اتمام برسانید! و اگر محصور شدید، (و مانعی مانند ترس از دشمن یا بیماری، اجازه نداد که پس از احرام بستن، وارد مکه شوید)، آنچه از قربانی فراهم شود (ذبح کنید، و از احرام خارج شوید)! و سرهای خود را نتراشید، تا قربانی به محلش برسد (و در قربانگاه ذبح شود)! و اگر کسی از شما بیمار بود، و یا ناراحتی در سر داشت، (و ناچار بود سر خود را بتراشد)، باید فدیة و کفّاره‌ای از قبیل روزه یا صدقه یا گوسفندی بدهد! و هنگامی که (از بیماری و دشمن) در امان بودید، هر کس با ختم عمره، حج را آغاز کند...	(البقره: 196)	ایمنی از آسیب دشمن
27	(فرشتگان به آنها می‌گویند): داخل این باغها شوید با سلامت و امنیت	(الحجر: 46)	آرامش
28	سپس بدنبال این غم و اندوه، آرامشی بر شما فرستاد. این آرامش، بصورت خواب سبکی بود...	(آل عمران: 154)	آرامش
29	و (یاد آورید) هنگامی را که خواب سبکی که مایه آرامش از سوی خدا بود، شما را فراگرفت...	(الأنفال: 11)	آرامش
30	ما امانت (تعهد، تکلیف، و ولایت الهیة) را بر آسمانها و زمین و کوهها عرضه داشتیم، آنها از حمل آن سر برتافتند، و از آن هراسیدند؛ اما انسان آن را بر دوش کشید؛ او بسیار ظالم و جاهل بود، (چون قدر این مقام عظیم را نشناخت و به خود ستم کرد)!	(الأحزاب: 72)	مسئولیت پذیری

پس از احصای آیه‌های ناظر به معنای امنیت در قرآن کریم، در این بخش آموزه‌های راهبردی قرآن درباره موضوع امنیت را که حاوی پیام عملی برای استقرار امنیت در جامعه اسلامی بودند، احصا کردیم. گفتنی است که در حوزه آموزه‌های امنیتی قرآن تعداد 116 آیه را در مقوله‌های مختلف احصا نمودیم و مورد بررسی قرار دادیم که به جهت رعایت اختصار به ذکر نمونه‌هایی از آیه‌های احصا شده بسنده کردیم.

جدول 2: آموزه‌های امنیتی قرآن کریم

ردیف	ترجمه آیه	آدرس آیه	پیام آیه
1	و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید، و پراکنده نشوید...	(آل عمران: 103)	وحدت عامل ثبات و امنیت
2	و اگر یکی از مشرکان از تو پناهندگی بخواهد، به او پناه ده تا سخن خدا را بشنود (و در آن بیندیشد)! سپس او را به محل امنش برسان...	(التوبه: 6)	غیرمسلمانان و پناه دادن به پناهندگان
3	بزودی جمعیت دیگری را می‌باید که می‌خواهند هم از ناحیه شما در امان باشند، و هم از ناحیه قوم خودشان آکه مشرکند. بنابراین نزد شما	(النساء: 91)	برخورد قاطع با کافران و منافقان

ردیف	ترجمه آیه	آدرس آیه	پیام آیه
	اذعای ایمان می‌کنند؛ ولی [هر زمان آنان را به سوی فتنه او بت پرستی] بازگردانند، با سر در آن فرو می‌روند. اگر از درگیری با شما کنار نرفتند و پیشنهاد صلح نکردند و دست از شما نکشیدند، آنها را هر جا یافتید اسیر کنید و (یا) به قتل برسانید! آنها کسانی هستند که ما برای شما، تسلط آشکاری نسبت به آنان قرار داده‌ایم.		
4	پس به همین خاطر تو نیز آنان را به سوی این آیین واحد الهی دعوت کن و آنچه‌ان که مأمور شده‌ای استقامت نما، و از هوی و هوسهای آنان پیروی مکن...	(شوری: 15)	پیروی از حق در رفتار سیاسی
5	به همین جهت، بر بنی‌اسرائیل مقرر داشتیم که هر کس، انسانی را بدون ارتکاب قتل یا فساد در روی زمین بکشد، چنان است که گویی همه انسانها را کشته؛ و هر کس، انسانی را از مرگ رهایی بخشد، چنان است که گویی همه مردم را زنده کرده است...	(المائده: 32)	قاطعیت شرع در مجازات اخلاص گران در امنیت داخلی
6	ای کسانی که ایمان آورده‌اید! به پیمانها [او قرارداده‌ها] وفا کنید.	(المائده: 1)	وفای به عهد و پیمان
7	آنچه را مأموریت داری، آشکارا بیان کن! و از مشرکان روی گردان (و به آنها اعتنا نکن).	(الحجر: 94)	روی گردانی از مشرکان
8	و خویشاوندان نزدیکت را انذار کن. * و بال و پر خود را برای مؤمنانی که از تو پیروی می‌کنند بگستر.	(الشعراء: 214-215)	سیاست تعامل با جامعه پیرامون
9	(آری،) آنها که ایمان آوردند، و ایمان خود را با شرک و ستم نیالودند، ایمنی تنها از آن آنهاست و آنها هدایت یافتگانند!	(الأنعام: 82)	توحید و امنیت
10	آری، کسی که روی خود را تسلیم خدا کند و نیکوکار باشد، پاداش او نزد پروردگارش ثابت است؛ نه ترسی بر آنهاست و نه غمگین می‌شوند.	(البقره: 112)	توحید و امنیت
11	...هر کس از هدایت من پیروی کند، نه گمراه می‌شود، و نه در رنج خواهد بود!	(طه: 123)	توحید و امنیت
12	...و هر کس تقوای الهی پیشه کند، خداوند راه نجاتی برای او فراهم می‌کند.	(الطلاق: 2)	توحید و امنیت
13	سخن مؤمنان، هنگامی که به سوی خدا و رسولش دعوت شوند تا میان آنان داوری کند، تنها این است که می‌گویند: «شنیدیم و اطاعت کردیم»...	(النور: 51)	پیروی جامعه از خدا و پیامبر(ص) (ولایت‌پذیری)
14	هیچ مرد و زن با ایمانی حق ندارد هنگامی که خدا و پیامبرش امری را لازم بدانند، اختیاری داشته باشد...	(الأحزاب: 36)	پیروی جامعه از خدا و پیامبر(ص) (ولایت‌پذیری)
15	ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اطاعت کنید خدا را! و اطاعت کنید پیامبر خدا و اولو الأمر (اوصیای پیامبر)...	(النساء: 59)	پیروی جامعه از خدا، پیامبر(ص)

ردیف	ترجمه آیه	آدرس آیه	پیام آیه
			و رهبر جامعه اسلامی (ولایت پذیری)
16	باید از میان شما، جمعی دعوت به نیکی، و امر به معروف و نهی از منکر کنند؛ و آنها همان رستگارانند...	(آل عمران: 104)	امر به معروف و نهی از منکر
17	و این گونه شما را امت میانه‌ای قرار دادیم (در حد اعتدال، میان افراط و تفریط) تا بر مردم گواه باشید و پیامبر هم بر شما گواه است...	(البقره: 143)	اعتدال
18	خداوند از مؤمنان، جانها و اموالشان را خریداری کرده، که (در برابرش) بهشت برای آنان باشد؛ (به این گونه که:) در راه خدا پیکار می‌کنند، می‌کشند و کشته می‌شوند...	(التوبه: 111)	جهاد در راه خدا
19	ای کسانی که ایمان آورده‌اید! آیا شما را به تجارتی راهنمایی کنم که شما را از عذاب دردناک رهایی می‌بخشد؟ به خدا و رسولش ایمان بیاورید و با اموال و جانهایتان در راه خدا جهاد کنید؛ این برای شما از هر چیز، بهتر است اگر بدانید.	(الصف: 10-11)	جهاد در راه خدا
20	...پس آن را با جدیت بگیر؛ و به قوم خود بگو: به نیکوترین آنها عمل کنند.	(الأعراف: 145)	اقتدار حاکم
21	یکی از آن دو (دختر) گفت: «پدرم! او را استخدام کن، زیرا بهترین کسی را که می‌توانی استخدام کنی آن کسی است که قوی و امین باشد [و او همین مرد است].»	(القصص: 26)	اقتدار مجریان در حکومت اسلامی
22	عفریتی از جن گفت: «من آن را نزد تو می‌آورم پیش از آنکه از مجلست برخیزی و من نسبت به این امر، توانا و امینم!»	(النمل: 39)	اقتدار مجریان در حکومت اسلامی
23	هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آنها (دشمنان) آماده سازید. و اسبهای ورزیده، تا به وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید	(الأنفال: 60)	تقویت بنیه دفاعی
24	ای کسانی که ایمان آورده‌اید! آمادگی خود را [در برابر دشمن] حفظ کنید و در دسته‌های متعدّد یا به صورت دسته واحد (طبق شرایط هر زمان و هر مکان)، به سوی دشمن حرکت نمایید.	(النساء: 71)	تقویت بنیه دفاعی
25	با آنها مدارا کن و عذرشان را بپذیر و به نیکی‌ها دعوت نما...	(الأعراف: 199)	عفو و رأفت اسلامی
26	...و آنان که از خطای مردم درمی‌گذرند...	(آل عمران: 134)	عفو و رأفت اسلامی
27	به [برکت] رحمت الهی، در برابر آنان نرم [و مهربان] شدی؛ و اگر خشن و سنگدل بودی، از اطراف تو پراکنده می‌شدند. پس آنها را ببخش و برای آنها آموزش بطلب؛ و در کارها، با آنان مشورت کن...	(آل عمران: 159)	عفو و رأفت اسلامی

ردیف	ترجمه آیه	آدرس آیه	پیام آیه
28	چرا در راه خدا، و [در راه] مردان و زنان و کودکانی که [به دست ستمگران] تضعیف شده‌اند، پیکار نمی‌کنید؟...	(النساء: 75)	تأمین امنیت مستضعفان
29	با حکمت و اندرز نیکو، به راه پروردگارت دعوت نما و با آنها به روشی که نیکوتر است، استدلال و مناظره کن...	(النحل: 125)	به‌کارگیری شیوه‌های تربیتی برای ایجاد ثبات
30	...و [آنها] را اصلاح کن؛ و از روش مفسدان، پیروی نکن. (کلام خداوند که بر زبان موسی علیه‌السلام جاری شده است).	(الأعراف: 142)	رعایت امور شرعی در زمامداری، عدم پیروی از مفسدان
31	و در میان آنها (اهل کتاب) طبق آنچه خداوند نازل کرده، داوری کن و از هوس‌های آنان پیروی مکن و از آنها برحذر باش؛ مبادا تو را از بعضی احکامی که خدا بر تو نازل کرده، منحرف سازند...	(المائده: 49)	رعایت امور شرعی در زمامداری، عدم پیروی از مفسدان
32	خداوند به عدل و احسان و بخشش به نزدیکان فرمان می‌دهد و از فحشا و منکر و ستم نهی می‌کند...	(النحل: 90)	عدالت، نیکي و دوری از مُنکر و ستم
33	...همواره برای خدا قیام کنید و از روی عدالت گواهی دهید. دشمنی با جمعیتی، شما را به گناه و ترک عدالت نکشاند. عدالت پیشه کنید، که به پرهیزگاری نزدیکتر است...	(المائده: 8)	عدالت، نیکي و دوری از مُنکر و ستم
34	ای کسانی که ایمان آورده‌اید! محرم اسراری از غیر خود، انتخاب نکنید...	(آل عمران: 118)	حفظ اسرار نظام اسلامی
35	و هرگاه از خیانت گروهی بیم داشته باشی (که عهد خود را شکسته، حمله غافلگیرانه کنند)، به طور عادلانه به آنها اعلام کن که پیمانشان لغو شده است...	(الأنفال: 58)	لغو پیمان با پیمان‌شکنان
36	خداوند (برای آنان که کفران نعمت می‌کنند) مثلی زده است: منطقه آبادی که امن و آرام و مطمئن بود و همواره روزیش از هر جا می‌رسید؛ اما به نعمتهای خدا ناسپاسی کردند و خداوند به خاطر اعمالی که انجام می‌دادند، لباس گرسنگی و ترس را بر اندامشان پوشانید!	(النحل: 112)	ناسپاسی و ارتداد، عامل ناامنی
37	و از فتنه‌ای بپرهیزید که تنها به ستمکاران شما نمی‌رسد (بلکه همه را فرا خواهد گرفت؛ چرا که دیگران سکوت اختیار کردند)...	(الأنفال: 25)	فتنه و تمرد عامل بی‌ثباتی و ناامنی در جامعه
38	و هرگاه دو گروه از مؤمنان با هم به نزاع و جنگ پردازند، آنها را آشتی دهید؛ اگر یکی از آن دو بر دیگری تجاوز کند، با گروه متجاوز پیکار کنید تا به فرمان خدا بازگردد؛ هرگاه بازگشت (و زمینه صلح فراهم شد)، در میان آن دو به عدالت صلح برقرار سازید...	(الحجرات: 9)	جلوگیری از تجاوزگری امت‌های اسلامی نسبت به یکدیگر
39	ای پیامبر! با کافران و منافقان جهاد کن و بر آنها سخت بگیر...	(التوبه: 73)	برخورد قاطع با

ردیف	ترجمه آیه	آدرس آیه	پیام آیه
		(التحریم: 9)	کافران و منافقان
40	...و هر کس به شما تجاوز کرد، همانند آن بر او تعدی کنید...	(البقره: 194)	پاسخ به تجاوز دشمن خارجی
41	اگر با شما بیرون آمده بودند جز فساد برای شما نمی افزودند و به سرعت خود را میان شما می انداختند و در حق شما فتنه جویی می کردند و در میان شما جاسوسانی دارند که به نفع آنان اقدام می کنند...	(التوبه: 47)	نفوذ دشمن، تهدیدی برای جامعه اسلامی

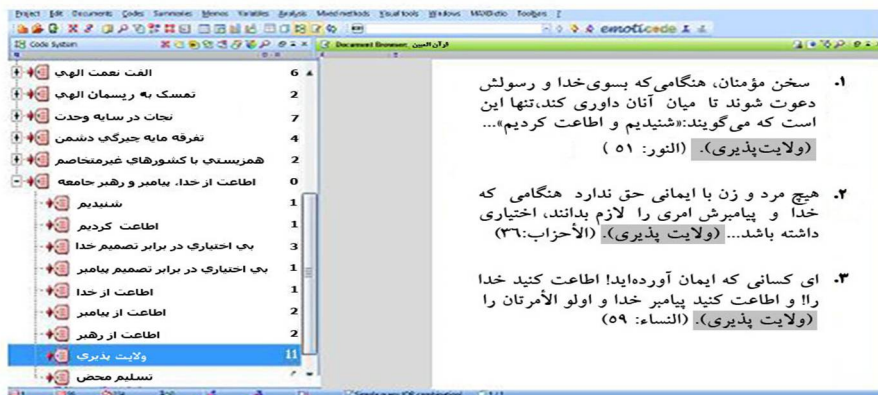
کدگذاری باز: در این مرحله داده های جمع آوری شده، تجزیه و تحلیل و بر اساس ویژگی ها و ابعادشان تفکیک و طبقه بندی شدند. مفاهیم به دست آمده در این فرایند، در مراحل بعدی در قالب مقوله ها گروه بندی شدند، و بر اساس تصویرسازی ذهنی و مفهومی ایجاد شده نظریه مورد نظر به دست آمد. فرایند کدگذاری باز به شیوه زیر صورت پذیرفت که به جهت رعایت اختصار به ارائه یک نمونه به شرح زیر بسنده کردیم.

جدول 3: نمونه ای از فرایند کدگذاری باز برای استخراج مؤلفه های تحقیق

متن آیه	مؤلفه اولیه	مؤلفه اصلی	نظرات تکمیلی
وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ	بَلَدًا آمِنًا	سرزمین امن، مردم امن، امنیت	مراد از امنیت، امنیت تشریحی و حرم بودن مکه است نه امنیت
مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمْتِعْهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْرِبْهُ إِلَىٰ غَدَابِ النَّارِ وَبُنْسِ الْمَصِيرِ	مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ	کسانی که ایمان آوردند را محبوب دلها گردان	خارجی؛ زیرا خدا میفرماید: أَوْلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجَبِّيٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ: (اشاره به نعمت امنیت حرم)
	وَمَنْ كَفَرَ فَأُمْتِعْهُ قَلِيلًا	متاع اندک دنیا برای کافران	
	أَضْرِبْهُ إِلَىٰ غَدَابِ النَّارِ وَبُنْسِ الْمَصِيرِ	آتش دوزخ به عنوان بازگشت گاه بد برای کافران و نافرمانان	

کدگذاری محوری: در این بخش با استفاده از کدگذاری محوری، مؤلفه های احصا شده از قرآن کریم به تناسب ویژگی و ماهیت شان با یکدیگر مرتبط و تجمیع شدند. گفتنی است که این مرحله از پژوهش به وسیله نرم افزار مکس کیودا ساماندهی گردید. بخشی از فرایند تحلیل مؤلفه ها در قالب تصویر زیر نشان داده شده است.

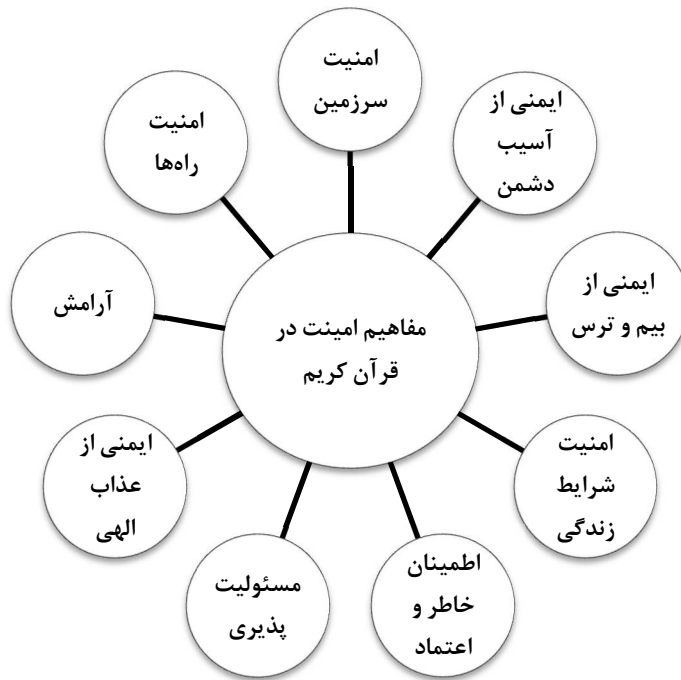

شکل ۱: بخشی از فرایند تحلیل مؤلفه‌ها به وسیله نرم افزار مکس کیودا

جدول ۴: کدگذاری محوری مؤلفه‌های احصا شده از قرآن کریم درباره مفهوم امنیت

ردیف	مؤلفه‌های فرعی	مؤلفه نهایی	مفاهیم در آیه‌ها
1	خانه امن، شهر امن، مردم امن، امنیت تشریحی مکه، امنیت در مسجدالحرام، آبادانی در سایه امنیت، ناامنی به سبب نافرمانی خدا	امنیت سرزمین	16
2	دشمن عامل ناامنی، جنگ عامل ناامنی، شکست عامل ناامنی، پیروزی عامل امنیت، بیماری عامل ناامنی، محاصره توسط دشمن عامل ناامنی	ایمنی از آسیب دشمن	9
3	مشیت و تدبیر الهی، ایمنی راه، برکت و آبادانی	امنیت راه‌ها	3
4	تضمین امنیت برای بندگان خاص از جانب خدا، امنیت در سایه نیکی به دیگران، ایمنی از گرسنگی، ایمنی از ترس، حکمرانی روی زمین	ایمنی از بیم و ترس	11
5	بهشت مظهر امنیت، غم و اندوه مایه ناامنی، خواب و استراحت مایه امنیت	آرامش	14
6	جاودانه نبودن امنیت، رزق و روزی در سایه امنیت	امنیت شرایط زندگی	6
7	اطمینان خاطر، خیرخواهی، عدم اعتماد به سبب سابقه بد	اطمینان خاطر و اعتماد	7
8	تعهد، تکلیف، پذیرش امانت خارج از توان و ظرفیت به سبب جهل، ستم به خود به سبب پذیرش امانت خارج از توان و ظرفیت	مسئولیت پذیری	6
9	از بین رفتن امنیت به سبب بلایای طبیعی، ناپایدار بودن امنیت و ضرورت تلاش برای حفظ آن، برهم خوردن امنیت به سبب مجازات الهی، شرک و ستم از عوامل از بین رفتن امنیت	ایمنی از عذاب الهی	23

نمودار 2: مفاهیم امنیت در قرآن کریم

جدول 5: گدگذاری محوری آموزه‌های امنیتی قرآن کریم (مؤلفه‌های ایجاد امنیت)

ردیف	مؤلفه‌های فرعی	مؤلفه نهایی	بسامد مفاهیم در آیه‌ها
1	عمل به دستور الهی، انجام مأموریت، پیروی از حق و عمل نکردن به خواسته معاندان، اجرای عدالت	پیروی از حق در رفتار سیاسی	4
2	استفاده از شیوه‌های تربیتی از قبیل حکمت و اندرز نیکو، مناظره و استدلال با مردم به روش منطقی و پسندیده	به‌کارگیری شیوه‌های تربیتی برای ایجاد ثبات	5
3	دوری از شرک و ستم، نیکوکاری، تسلیم امر خدا شدن و پیروی از هدایت او، تقوای الهی	توحید و امنیت	4
4	تسلیم محض در برابر فرمان خدا و پیامبر(ص) با عبارت «شنیدیم و اطاعت کردیم»، بی‌اختیاری در برابر تصمیم خدا و پیامبر(ص)، اطاعت از فرمان خدا و پیامبر(ص) و رهبر جامعه اسلامی	ولایت‌پذیری	11
5	دعوت به نیکی، نهی از بدی	امر به معروف و نهی از منکر	6
6	عدالت، نیکی، بخشش، دوری از فحشا و منکر و ستم، قیام در راه خدا، گواهی عادلانه، پرهیزکاری	عدالت، نیکی و دوری از منکر و ستم	6

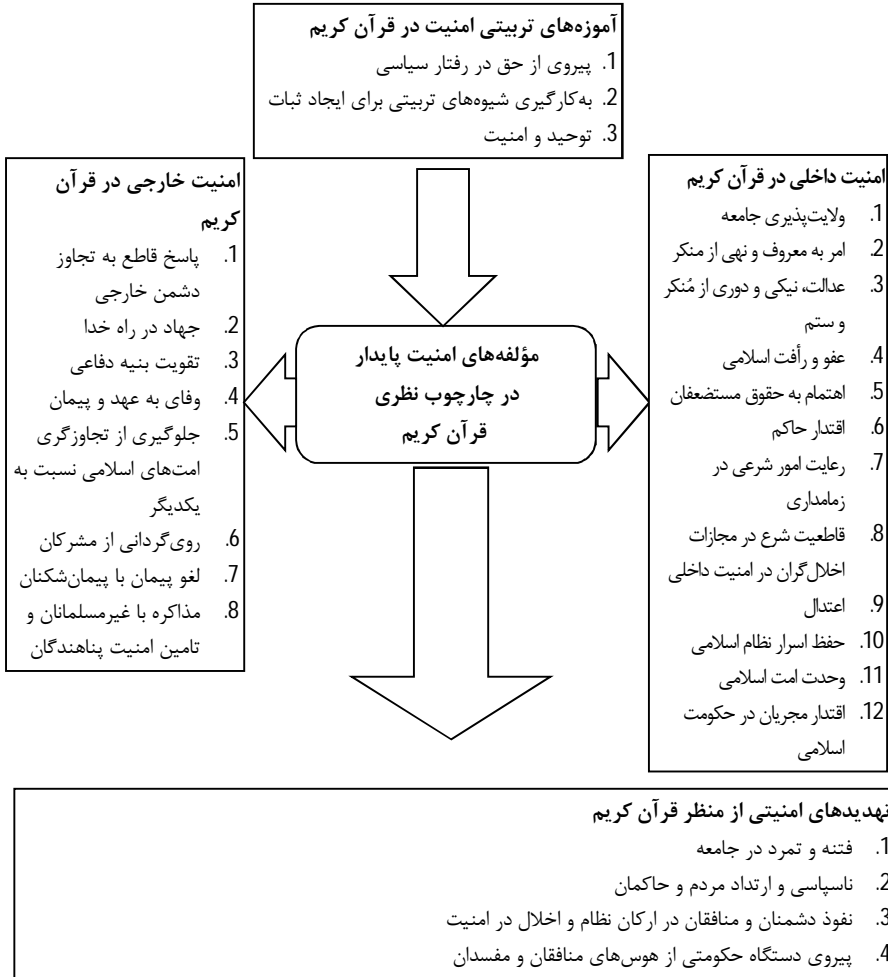
ردیف	مؤلفه‌های فرعی	مؤلفه نهایی	بسامد مفاهیم در آیه‌ها
7	مدارا با مردم، پذیرش عذرخواهی، دعوت به نیکی، مهربانی با مردم، بخشش و طلب آموزش برای مردم، مشورت با دیگران	عفو و رأفت اسلامی	6
8	اهتمام به امور مستضعفان، دادخواهی و گرفتن حق مظلوم از ظالم	اهتمام به حقوق مستضعفان	5
9	جدیت در اجرای فرمان الهی، دستور به جامعه برای اجرای فرامین الهی	اقتدار حاکم	4
10	صالح بودن، پیروی نکردن از شیوه مفسدان، دوری بین مردم بر اساس دستور الهی، پیروی نکردن از هوس‌های مردم	رعایت امور شرعی در زمامداری، عدم پیروی از مفسدان	4
11	مرگ یک نفر بیگناه معادل مرگ تمام انسان‌ها، نجات یک انسان معادل نجات تمام انسان‌ها، لزوم برخورد قاطع با فتنه‌گران و جنایت‌کاران	قاطعیت شرع در مجازات اخلاص‌گران در امنیت داخلی	4
12	دقت و تلاش برای حفظ اسرار نظام اسلامی، دور نگه‌داشتن نامحرمان از امور سری	حفظ اسرار نظام اسلامی	3
13	اتحاد، تمسک به قرآن و اسلام، پرهیز از تفرقه	وحدت	3
14	قدرت و توانایی و امانتداری از ویژگی‌های مجریان	اقتدار مجریان در حکومت اسلامی	2
15	تسلط مسلمانان بر منافقان و مشرکان، جهاد با کافران و منافقان، سخت‌گیری نسبت به کافران و منافقان، اسیر کردن و کشتن منافقانی که با مسلمانان دشمنی می‌کنند، برخورد با تجاوزات خارجی، تقوای الهی در برخورد با دشمن متجاوز و پرهیز از زیاده‌روی	پاسخ قاطع به تجاوز دشمن خارجی	8
16	اهتمام به جهاد در راه خدا، پاداش بهشت برای مجاهدان در راه خدا، جهاد با مال و جان	جهاد در راه خدا	7
17	آمدگی کامل در برابر دشمن، برخورداری از ابزار جنگی بازدارنده، ایجاد ترس در دشمن به وسیله آمدگی دفاعی و برخورداری از ابزار جنگی باکیفیت، آرایش نظامی مناسب در برابر دشمن	تقویت بنیه دفاعی	5
18	تأکید بر ضرورت وفا به عهد و پیمان، وفا به عهد و پیمان از ویژگی‌های مؤمنان	وفای به عهد و پیمان	4
19	جلوگیری از تجاوز گروهی از مؤمنان و مسلمانان نسبت به هم‌کیشان خود، ایجاد صلح و آشتی بین مسلمانان، استفاده از قوه قهریه برای جلوگیری از تجاوزگری مسلمانان نسبت به یکدیگر در صورت نیاز	جلوگیری از تجاوزگری امت‌های اسلامی نسبت به یکدیگر	3
20	اعلام علنی وظیفه و مأموریت، روی گردانی از	روی گردانی از	3

ردیف	مؤلفه‌های فرعی	مؤلفه نهایی	بسامد مفاهیم در آیه‌ها
	مشركان	مشركان	
21	آمدگی و مقابله در برابر خیانت کسانی که پیمان بسته‌اند، لغو پیمان به صورت عادلانه و آشکارا	لغو پیمان با پیمان‌شکنان	3
22	پناه دادن به غیرمسلمانان، ابلاغ پیام الهی به غیرمسلمانان و مشركان، پناه دادن به پناهنده و رساندن او به محل امن	مذاکره با غیرمسلمانان و تأمین امنیت پناهندگان	3
23	میانه‌روی و اعتدال، دوری از افراط و تفریط	اعتدال	3
24	انذار نزدیکان، تعامل مثبت و مطلوب با پیروان و موافقان	سیاست تعامل با جامعه پیرامون	3
25	اگر با شما بیرون آمده بودند جز فساد برای شما نمی‌افزودند، و به سرعت خود را میان شما می‌انداختند و در حق شما فتنه‌جویی می‌کردند، و تهدیدی برای جامعه در میان شما جاسوسانی دارند که به نفع آنان اقدام می‌کنند...	نفوذ دشمن، تهدیدی برای جامعه اسلامی	2
26	کفران نعمت و ناسپاسی و ارتداد عامل ناامنی و گرسنگی و رعب و وحشت	ناسپاسی و ارتداد، عامل ناامنی	3
27	آمدگی برای مقابله با فتنه‌های داخلی، تأکید بر فتنه و تمرد عامل اینکه آسیب فتنه علاوه بر ظالمان شامل دیگر بی‌ثباتی و ناامنی در اقشار جامعه نیز می‌شود.	فتنه و تمرد عامل بی‌ثباتی و ناامنی در جامعه	4

گذرانداری انتخابی: در این مرحله الگوی مورد نظر با توجه به نتایج بررسی‌های به‌عمل آمده استخراج شد و اجزای تشکیل‌دهنده الگوی نظری پژوهش با بهره‌گیری از داده‌های کدگذاری باز و محوری تعیین گردید. در این فرایند مؤلفه‌های موردنظر احصا، بررسی، تفکیک و به شیوه‌ای منطقی در هم ادغام شدند؛ در نهایت، الگوی نظری پژوهش ارائه گردید. بررسی‌های به‌عمل آمده در این بخش حاکی از آن است که مقوله امنیت پایدار در قرآن کریم در تمامی ابعاد داخلی و خارجی آن مورد اهتمام بوده و آموزه‌های ارائه شده روندی دقیق و صحیح در این خصوص در اختیار مسلمانان قرار داده است. در این بخش اجزای الگو را بر اساس مفهوم‌شناسی انجام شده در مبانی نظری، یعنی دفع تهدیدهای داخلی علیه امنیت و ایجاد فرصت‌های توسعه و پیشرفت در سطح جامعه با عنوان امنیت داخلی و تأمین منافع کشور در برابر تهدید خارجی از قبیل تمامیت سرزمین، صیانت از احاد جامعه و ارزش‌های دینی و ملی به عنوان امنیت خارجی، اِفراف نمودیم. الگوی استخراج شده در حوزه امنیت پایدار به قرار زیر است:

مفاهیم امنیت در قرآن کریم: امنیت سرزمین، ایمنی از آسیب دشمن، امنیت راه‌ها، ایمنی از بیم و ترس، آرامش، امنیت شرایط زندگی، امانتداری، اطمینان خاطر و اعتماد، ایمنی از عذاب الهی، مقام و منزلت، مسئولیت‌پذیری

نمودار 3: الگوی نظری امنیت پایدار در قرآن کریم

بحث و نتیجه‌گیری

قرآن کریم امنیت پایدار را به صورت همزمان در دو بُعد استحکام درونی امت اسلامی با عنوان امنیت داخلی و اقتدار در تعامل با کشورهای خارجی تحت عنوان امنیت خارجی

جستجو می‌کند. در بینش اسلامی هرگونه نابسامانی و ناامنی در یک بُعد، ابعاد دیگر را تحت تأثیر قرار می‌دهد و پایداری امنیت را از بین می‌برد. قرآن نسبت به مفهوم امنیت در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی نگاهی جهانشمول دارد که در آن، مصالح نوع بشر تأمین می‌گردد. در این نگاه، امنیت همواره با اقتدار، وحدت، انسجام و استحکام جامعه اسلامی در ابعاد داخلی و خارجی ارتباط دارد. در نمودار شماره (3)، الگوی امنیت پایدار در قرآن کریم در چهار حوزه آموزه‌های تربیتی، مؤلفه‌های امنیت داخلی، شاخص‌های امنیت خارجی و تهدیدهای امنیتی ترسیم گردید. در بُعد آموزه‌های تربیتی، سه مقوله پیروی از حق در رفتار سیاسی، بهره‌گیری از شیوه‌های تربیتی در جامعه و اعتقاد به خدای تبارک و تعالی و معاد در قرآن کریم مورد تأکید است. در حوزه امنیت داخلی ولایت‌پذیری و اطاعت از رهبر، امر به معروف و نهی از منکر، عدالت و دوری از منکر و ستم، عفو و رأفت اسلامی و اهتمام به حقوق مستضعفان در زمره مهم‌ترین مؤلفه‌های امنیت داخلی قرار دارد. در خصوص امنیت خارجی مؤلفه‌های پاسخ قاطع به تجاوز دشمن خارجی، جهاد در راه خدا، تقویت بنیه دفاعی، وفای به عهد و پیمان و جلوگیری از تجاوزگری امت‌های اسلامی نسبت به یکدیگر از بیشترین بسامد برخوردار است. همچنین عواملی از قبیل فتنه و تمرد در برخی از اقشار جامعه، ناسپاسی و ارتداد مردم و حکام، رخنه دشمنان و منافقان و فاش شدن اسرار نظام و پیروی نظام حاکم از هوس‌های منافقان و مفسدان عوامل اصلی تهدیدهای امنیتی به شمار می‌روند. بررسی‌های به عمل آمده حاکی از آن است که تأمین امنیت همه‌جانبه در سایه محوریت ایمان به خدا، التزام عملی مردم و حاکمان به آموزه‌های قرآن و پیروی از اخلاق و آمادگی برای جهاد در راه خدا، زمینه رشد و تعالی جامعه اسلامی را فراهم می‌کند و با تبدیل تهدیدهای امنیتی به صلح و ثبات در داخل و خارج از مرزهای اسلامی زمینه برپایی حق و عدالت، ایجاد رفاه همه جانبه و شکوفایی و رشد جامعه را در ابعاد مختلف فراهم می‌نماید. قرآن کریم درباره مقابله با تجاوز و دشمنی خارجی بر لزوم آمادگی همیشگی برای جهاد در راه خدا تأکید می‌کند. خداوند تبارک و تعالی در این خصوص می‌فرماید: «[همگی به سوی میدان جهاد] حرکت کنید؛ سبکبار باشید یا سنگین بار، و با اموال و جان‌های خود در راه خدا جهاد نمایید» (التوبه: 41). قرآن کریم در این آیه آمادگی امت اسلامی در دفاع از موجودیت و هویت خود را امری خداپسندانه می‌داند و بر آن تأکید

می‌نماید. برقراری رابطه حسنه و مسالمت‌آمیز با کشورهای دوست و نظام‌های غیرمتخاصم، از دیگر روش‌های ایجاد امنیت و ثبات در امت اسلامی است. خداوند در این باره می‌فرماید: «خدا شما را از نیکی کردن و رعایت عدالت نسبت به کسانی که در راه دین با شما پیکار نکردند و از خانه و دیارتان بیرون نراندند، نهی نمی‌کند؛ چرا که خداوند عدالت‌پیشگان را دوست دارد» (الممتحنه: 8). بر اساس گفتمان قرآن کریم درباره راهبردهای استقرار امنیت پایدار، پیشنهادهای زیر ارائه گردید:

1. تقویت هشیاری امنیتی جامعه در پرتو آگاهی‌بخشی عمومی با بهره‌گیری از روش‌های تربیتی قرآن کریم؛
2. تقویت ولایت‌پذیری در جامعه، به‌ویژه بین پرسنل نیروهای مسلح، از طریق اجرای برنامه‌های آموزشی و توجیهی توسط سازمان‌های عقیدتی سیاسی؛
3. تعامل و همزیستی مسالمت‌آمیز با کشورهای دوست و نظام‌های غیرمتخاصم به منظور ایجاد امنیت و ثبات پایدار؛
4. کسب آمادگی همیشگی برای جهاد در راه خدا و مواجهه با تجاوز دشمن خارجی؛
5. اهتمام ویژه به صیانت از اطلاعات طبقه‌بندی شده و ارائه آموزش‌های لازم به افرادی که به اسناد محرمانه دسترسی دارند؛
6. تقویت اقتدار نیروی انتظامی به منظور برخورد قاطع با اخلال‌گران در نظم و امنیت داخلی؛
7. ترویج فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر و اجرای نظام‌مند آن توسط مبادی مسئول از قبیل پلیس.

منابع

- آشوری، داریوش (1386). «دانشنامه سیاسی». چاپ چهاردهم. تهران: نشر مروارید.
- ابن‌ابی‌الحدید، عبدالحمید بن هبة‌الله المعتزلی (1388). «شرح نهج‌البلاغه». (ترجمه غلامرضا لایقی)، تهران: نشر نیستان.
- ابن‌کثیر، الحافظ ابوالفداء اسماعیل بن عمر (1426ق). «تفسیر القرآن العظیم (تفسیر ابن‌الکثیر)». بیروت: دارالکتب‌العربی.
- ابن‌منظور، محمد بن مکرم (1414ق). «لسان‌العرب». بیروت: دار صادر.
- دری نجف‌آبادی، قربانعلی (1379). «نگاهی به امنیت از منظر امیر مؤمنان (ع)». فصلنامه حکومت اسلامی، سال پنجم، شماره هجدهم.
- دهخدا، علی‌اکبر (1377). «لغت‌نامه». زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی، (چاپ دوم)، تهران: دانشگاه تهران.
- الزمخشری، محمود بن عمر (1995م). «الکشاف عن حقائق التنزیل و عیون الاقوال فی وجوه التاویل و هو تفسیر القرآن الکریم». بیروت: دارالکتب‌العلمیه.
- طباطبائی، محمد حسین (1390). «المیزان فی تفسیر القرآن». تهران: مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان.
- الطبری، أبو‌جعفر محمدبن جریر (1374ق). «جامع‌البیان عن تاویل آی القرآن (تفسیر الطبری)». حقیقه و علق حواشیه محمود محمد شاکر، مصر: دار‌المعارف.
- فتال‌نیشابوری، محمد بن احمد (1375). «روضه‌الواعظین و بصیره‌المتعظین». قم: انتشارات رضی.
- قرآن کریم
- القرطبی، أبو‌عبدالله محمدبن احمد الانصاری (1364). «الجامع لأحكام القرآن و المبین لما تضمن من السنه و آی الفرقان (تفسیر القرطبی)». تهران: انتشارات ناصرخسرو.
- قطب، سید (1378). «فی ظلال القرآن». (ترجمه مصطفی خرم‌دل)، تهران: انتشارات احسان.
- متقی، علی بن حسام‌الدین (1383). «کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال». تحقیق محمود عمر الدمیاطی، بیروت: دارالکتب‌العلمیه.
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (1379). «بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار». بیروت: دار‌احیاء التراث العربی.

- مندل، رابرت (1387). «چهره متغیر امنیت ملی». (ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی)، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- نویدنیا، منیژه (1384). «چندگانگی امنیت، امنیت ملی، عمومی و امنیت اجتماعی». تهران: فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی. شماره دوم و سوم. تابستان و پاییز.
- Lippman, Walter. (1943). U. S. Foreign Policy: Shield of the Republic. Boston: Little, Brown and Company.
- Mckinlay, R. D., Little, R. (1986). Global problems and world order, INTERNATIONAL AFFAIRS: CAMBRIDGE UNIV PRESS. 62 (4). p. 649. ISSN 0020-5850.
- Schmidt, Brian C. (2002). On the History and Historiography of International Relations, Handbook of International Relations .London: Sage.

Archive of SID